

לקחי המלחמה

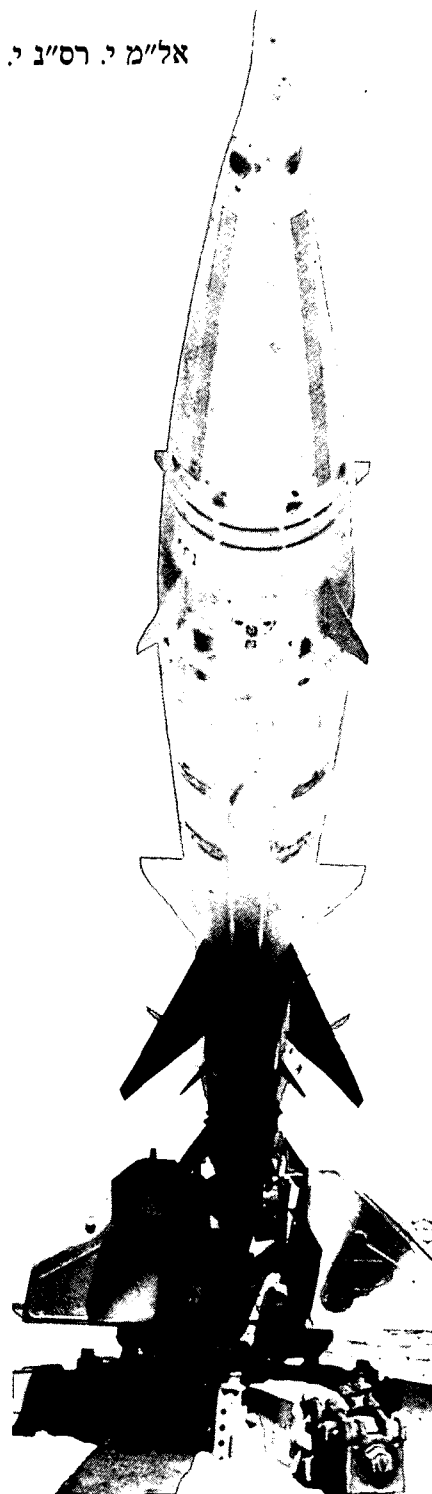
הקשיים הראשונים בהפעלת חיל האוויר ב־שדה הקרב, התגלו כבר במלחמת ההתשה. על כך אמר בהקשר זה אלוף (מיל) עזר ויצמן, מי שהיה אז ראש אג"מ: "ההפעלה השיטתית של חיל־האוויר הייתה כרוכה בקשיים גדולים ובאבדן מטוסים. לאחר שהחיל הצליח להרוס את עשר סוללות הטילים ל־אורך התעלה, גברה המעורבות הסובייטית ונתרבו הסוללות. במקום לראות בחיל־האוויר אחד ממרכיבי המלחמה נגד המצרים ולהפיל על כוחות יבשה ושריון בקנה מידה רציני, לריסוק הקו המצרי, על כל הארטילריה והטילים שבו, הטילו את כל המשימות רק על חיל האוויר, וראו בזה את הפתרון היחיד".⁸ קטע זה מעניין במיוחד משום שטמונה בו, לדעתנו, ראשית האבחנה הנכונה: חיל האוויר נכשל במקום בו לא הופעל יחד עם כוחות היבשה בהתאם לעקרונות הקרב המשולב.

מהם לקחי המלחמה, בנושא זה? האם נכון הדבר שחיל האוויר לא הצליח להשמיד את מערך סוללות הטילים הערבי, וכתוצאה מכך לא התבטא כמעט הסיוע האווירי ההתקפי בשדה הקרב?

על שאלות אלה ניתן אולי להשיב בחיוב רק אם מדובר בימים הראשונים למלחמה, בהם היה החיל עסוק בקרב הבלימה ולא התפנה להשמדת סוללות טילים. מספר אלוף פיקוד הצפון באותה המלחמה, אלוף (מיל) יצחק חופי: "התנאי להשתתפות אפקטיבית הוא טיפול והתגברות על מערך הטילים וה־נ"מ. ברגע שזהו התנאי, פירושו של דבר הוא שחיל־האוויר יוכל רק כעבור זמן־מה לבטא את מלוא יכולתו בבלימה. קיבלנו במלחמה גם סיוע מיידי מחיל־האוויר, אבל האפקטיביות שלו הייתה קטנה הרבה יותר".⁹ אם כזה היה המצב בחזית הסורית, הרי שבחזית ה־מצרית היה המצב שונה לחלוטין. כותב אל"מ א.: "בהקשר למלחמת יום הכיפורים, שוכחים את העובדה כי מרגע שצה"ל החל במתקפה והוחלט על תקיפת מערך הטילים בגדה המערבית של התעלה, הושמדו 75% מסוללות הטילים בחזית, כאשר הסוללות הנותרות נסוגות אל מחוץ לטווח היעיל שלהן ומאפשרות בכך חופש פעולה מעל הכוחות".¹⁰ הש־מדת מערך הטילים המצרי בסוף המלחמה הייתה חד משמעית. אומר מי שהיה מפקד חיל האוויר באותה המלחמה אלוף (מיל) בני פלד: "עובדה היא, כי כשבעה ימים, עד למועד כניסתה של הפסקת האש לתוקפה, פעל חיל האוויר בכל גזרת התעלה חופשי לחלוטין מאימת הטילים".¹¹

משקלו של הסיוע האווירי שהוגש לכוחות היבשה בחזית המצרית בסוף המלחמה היה מכריע. אין לנו ספק שההתקדמות המהירה שהושגה בגדה המערבית של התעלה בימים האחרונים של המלחמה התאפשרה רק בזכותו של סיוע זה. אל"מ נתק'ה, שהיה מח"ט באוגדתו של ברן (שביצע את כיבוש איזור ג'ניפה שלופה והשלים את כיתור ארמיה 3), סיפר לצוות מחקר של חיל־האוויר, ימים ספורים אחרי המלחמה: "המטוסים פגעו

אל"מ י. רס"ב.

המטוס בקרב היבשה סוף הדרך או פרשת דרכים?

"בחר את הקו הצפוי פחות מכל... נצל את קו ההתנגדות הפחותה ביותר" — לידל הארט¹
"התקיפהו במקום שאינו מוכן, הופע במ־קום שאינך צפוי" — סון טסו²

הטיל כופף את כנף המטוס — האמנם?

אחת ה"מסקנות" השגורות והמקובלות כמעט על כל מי שכתב על מלחמת יום הכיפורים, היא כי משקלם היחסי של המטוס והטנק בשדה הקרב המודרני ירד, בשל יעילותם הגוברת והולכת של אמצעי ההגנה נ"מ (במיוחד טילים נגד מטוסים) ונ"ט (במיוחד טילים מונחים) המתלווים לכוחות היבשה. "מסקנה" זו נובעת ממהלך האירור־עים בימים הראשונים למלחמת יום הכיפורים. כך למשל כותב על חיל האוויר מי שנושא היום בתפקיד שר הביטחון: "החיל לא התגבר על מערך הטילים המצרי והסורי במועד הדרוש. הוא נאלץ להקצות זמן רב, יחסית, לטיפול במערכי הטילים ולא יכול לשתף את עצמו בעצמה הראויה בבלימת האויב בשתי החזיתות".³

מצב דברים זה הביא את חוקרי מלחמת יום הכיפורים לשאול שאלות כגון — "האם נפרדים אנו מתקיפות אוויר קרקע?"⁴ או בלשונו של אלוף (מיל) עזר ויצמן: "הטיל כופף במלחמה הזו את כנפו של המטוס — זו עובדה, הראויה ללימוד קפדני ולהפקת לקחים".⁵ אם אמנם נכון מצב דברים זה, הרי שהמסקנות הנובעות ממנו הן מרחיקות לכת. כך למשל כותב אלוף (מיל) חיים הרצוג: "במידה מסוימת תפחת השפעתו של כוח האוויר ומשקלו בשדה הקרב יצטמצם, בהש־וואה לעבר. התרבותם של קנים קלים וניידים לשיגור טילים באיזור החזית פירושה, שסיוע צמוד יהפוך לתופע חריג במלחמות העתיד".⁶ לכך יש השלכות גם על מבנה כוחות היבשה: "המלחמה לימדה לקח נוקב, שעל כוחות הקרקע להיות מסוגלים לפתור כל בעיה, מבלי להסתמך על חיל־האוויר. במונחים של שדה הקרב פירושו הדבר — ריכוז גדול מאוד של נשק ארטילרי, שיאפשר לחיל־האוויר לפנות להשגת עליונות באוויר ולהתערב בשדה הקרב רק נגד מטרות נבחרות".⁷ לדעתנו, אין תיזה זו נכונה, שכן היא אינה נובעת ממהלך האירועים במלחמת יום הכיפורים, אם מעיינים בהם באופן מדויק. אמנם, היו במלחמה קרבות בהם הצליחו טילים נ"מ לסכל את פעולת הסיוע האווירי ההתקפי, אולם היו גם קרבות בהם נכשל המערך נ"מ הערבי והוגש סיוע אווירי מאסיבי שהשפיע באופן ניכר על תוצאות המלחמה. מטרות של מאמר זה היא לנתח את המאפיינים לקרבות בהם הצליח הקרב נגד הטילים נ"מ והסיוע האווירי ההתקפי. המסקנה הנובעת מהמל־חמה איננה "כיפוף כנפו של המטוס" אלא הפעלה בהתאם לעקרונות הקרב המשולב. זאת נבקש להוכיח בהמשך.

במטרתיהם במדויק. אנו היינו בטווח 2000 מטר וראינו זאת. היה רצף רציני של סיוע. **לא היינו מגיעים עד הנה לולא חיל האוויר.** גם מפקדי החטיבות האחרים שהשתתפו ב"כיבוש הגדה המערבית של התעלה ובאיגוף דרומה, היו אחידי דעים בקשר לתפקיד המכריע של הסיוע האווירי. כותב, בעניין זה, אלוף (מיל') חיים הרצוג: "הארמיה השלישית, שנערכה להגנה על שני הכבישים הראשיים מסואץ לקהיר, צירי "סרג" ו"עשור", הטילה התקפות נגד נואשות על חטיבות נתק'ה ואריה. עתה, כאשר הושמד ברובו מערך סוללות הטילים נגד מטוסים, נהנה הצד הישראלי משליטה מוחלטת באוויר. חיל האוויר הישראלי הצטרף למערכה והלם בטריקים החוסמים את צירי ההתקדמות"¹². השפעתו של חיל האוויר על הקרבות בגדה המערבית וכיתור ארמיה 3 הייתה כפולה: השפעה ישירה ע"י סיוע אווירי מכון והשפעה עקיפה על-ידי מניעת תגבורות מצריות שיכלו להגיע ולהתייצב מול כוחותיהם של ברן ומגן. עובדה זו באה לידי ביטוי מפורש ביומן המבצעים של ארמיה 3 שנפל שלל בידי כוחותינו¹³. מן היומן מצטיירת בבירור תמונת הכיתור הישראלי והבקשות החוזרות ונשנות של מפקד ארמיה 3, ליוא (גנרל) וואצל ממפקד דיביזיית שריון 4 — עמיד (בריגדיר) קאביל, לבוא לעזרתו ולפרוץ את הכיתור בקילומטר ה-109 של כביש סואץ. בריגדיר קאביל, שהוכה עד אז קשות בידי חיל האוויר הישראלי (ישנם ביומן מספר דיווחים על אבידות קשות שנגרמו לו, מהתקפה אווירית), סירב לצאת מתחת מטריית הטילים שנותרו בעורף, ולא הסכים לנסות ולפרוץ את הכיתור. כך למשל מודיע קאביל על התקפה העורפית ועם בסיסי האספקה שלה, מנותקים, כולל כביש סואץ-קהיר שנשלט באש על-ידי חטיבת נתק'ה. רק ה"כביש הדרומי לעיר סואץ נותר פתוח. כך למשל יצאה פקודה ממפקדת הארמיה ב-22 באוקטובר שעה 0230 בבוקר "לשלוח את התחמושת הדרושה מיד בכביש אלאזי בדרך סואץ כך שתגיע לפני שעה 0400 אל היחידות הנזכרות לעיל, מתוך ידיעה שעל כביש סואץ אין שום דבר ושהוא איננו פתוח אלא להפ"גה מהאוויר". זאת, במקביל להוראה "לב" דוק את כביש סואץ-קהיר ולסלק את פצצות ההשחיה המצויות בו וכן תיקון בורות בכביש שנצרו כתוצאה מהרעשת האויב מהאוויר¹⁴. בצהרי ה-22 באוקטובר כבר מתבררת התמונה בכל חומרתה, ומפקד ארמיה 3 מדווח לשר המלחמה: "האויב בכביש החוף עומד בכס"פריה. האויב הגיע עם חלק מכוחותיו תוך

נסיגה להשתלט על ק"מ 109 וזה חמור ביותר בעיני. המטוסים של האויב מפציצים שם בצורה מרוכזת ויש 15 טנקים מתקפים. ה"אויב נלחם על ציר מס' 13. זאת אומרת, אם ק"מ 109 הולך, זאת הדרך העיקרית של האספקה. לאויב יש כוח אצל מע'רבי והוא מטפל בו. המקום המסוכן ביותר הוא ג'ניפה וק"מ 109... המטוסים מפציצים מהבוקר עד עכשיו"¹⁵. הכוח היחיד שמסוגל היה למנוע את הכיתור היה דיביזיית שריון 4 בפיקודו של בריגדיר קאביל. מפקד הארמיה פנה אליו בשעה 1255: "כביש סואץ מנותק, קאביל. מה שרצוי הוא שנפתח את כביש סואץ בק"מ 109, אנו בפנים ואתה בחוץ. אני אומר לך שהארמיה הולכת ומכותרת, קאביל. הוא לא בידיים ערביות, פתח לי את כביש סואץ. אתה תחת פיקודי ומדוע אתה מתנגד, קאביל? תן פקודה לחטיבה 6 ממוכנת, או שמשהו ילחץ על תל החצץ. אני נותן לך פקודה ברורה". קאביל, כאמור, סירב לצאת מתחת למטריית הטילים שבעורף, ומפקד הארמיה נאלץ לפנות בתלונה אל שר המלחמה: "קאביל מסרב לשאת פקודה איתנו לגמרי. ש"לחתי אל ליאון גדוד טנקים. לקאביל יש חטיבה בה הוא הולם. אני אומר שברשות קאביל 23 טנקים שנותרו מחטיבה 3 שריון. אמרתי לו: צא והלום בעורף האויב מתל החצץ ואני אלחץ עליו מצד ליאון. אמר לי: אם האויב יבצע הפצצה מן האוויר מה אעשה?"¹⁶ קאביל קיבל אמנם פקודה משר המלחמה לסייע למפקד ארמיה 3, אולם הוא השתנה. מפקד הארמיה, שמצבו הלך והחמיר, פנה אליו שוב בשעה 1412: "המצב הוא שק"מ 109 הולך ליפול והארמיה תהיה מכותרת". בערב ה-22 באוקטובר הייתה כבר ארמיה 3 מכותרת. בשעה 1740, זמן קצר לפני כניסת הפסקת האש לתוקפה, דיווח הגנרל ואצל, מפקד הארמיה 3, לגנרל גמסי: "האויב מגיע קרוב לק"מ אחד ממסילת ה"ברזל. סיבת האבידות: הכל בגלל המטוסים והשריפה של המכוניות שבחפירות. התקפור תיהם היו כבדות". נראה לנו שהקטעים מתוך יומן הארמיה ש"הובאו כאן, מדברים בעד עצמם. השפעתו של חיל האוויר הישראלי על המהלך הקרקעי של איגוף וכיתור ארמיה 3, אינה יכולה להיות מוטלת בספק. הלחץ המקובל ממלחמת יום הכיפורים, המיוצג ע"י דברי הגנרל הצרפתי בופר — "מטוסים וטנקים מתחילים להוות כלי נשק ישנים והעתיד שייך כולו לטילים"¹⁷, הלחץ הזה פשוט אינו נכון. להיפך, מלחמת יום הכיפורים הוכיחה בבירור כי ניתן להשיג עליונות אווירית למרות הגנת הטילים נ"מ, וכי עליונות זו, אם היא מנוצלת להשגת סיוע אווירי התקפי מאסיבי (כפי שהיה בימים האחרונים למלחמה בחזית המצרית), יכולה להביא להצלחות קרקעיות ניכרות בפרק זמן קצר ובאבידות מעטות יחסית. השאלה הנכונה המתבקשת מניתוח אירועי המלחמה, איננה "האם נפרדים אנו מתקיפות אוויר-קרקע", אלא — "מהם הגורמים שהביאו לניקוי איזור התעלה מטילים נ"מ?" בהמשך ננסה לנתח את הגורמים שהביאו לחופש

הפעולה האווירי מעל החזית המצרית דווקא. הלחץ האמיתי ממלחמת יום הכיפורים הוא שיש לנצל גורמים אלה, להשיג חופש אווירי ולהשתתף באופן מאסיבי בלוחמת היבשה. בצורה כזו יבוא הכוח הצבאי כולו לניצול מירבי.

כיצד הושג החופש האווירי בתעלת סואץ?

מדוע התמוטט מערך הטילים המצרי בתעלה בימים האחרונים של המלחמה? מדוע לא קודם? מדוע לא התמוטט מערך הטילים הסורי? על שאלות אלה ניתן להשיב במשפט קצר אחד: משום שרק בימים האחרונים של המלחמה הופעלו כוחות שריון בחזית המצרית לתקיפת בסיסי טילים ולניקוי השטח עבור חיל האוויר. עד אז נעשו ניסיונות לתקוף את הטילים נ"מ בעזרת מטוסים בלבד. ניסיונות אלו נכשלו בדרך כלל, מסיבות שיעוד נעמוד עליהן בהמשך. גם מפקד חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים אלוף (מיל') בני פלד, מכיר בחשיבות הרבה שהייתה להשגת מדת בסיסי הטילים ע"י כוחות שריון: "אזי זור התעלה היו עשרות סוללות טילים. השריון והרגלים שלנו חיסלו חלק מהן... גם העובדה שצה"ל הצליח לחדור למובלעת סואץ, היא בגלל חיסול שישע שוללות טילים באיזור סואץ. כך יכולנו לתת לשריון ולרגלים שלנו סיוע צמוד ורציני"¹⁸. חשיבות התקיפה הקרקעית של סוללות הטיילים מוכרת על-ידי כל הפרשנים הצבאיים. כך למשל מתואר המעבר של אוגדת ברן ב-16 באוקטובר אל הגדה המערבית של ה"תעלה": "הסיוע האווירי בהבקעה זו, טוב יותר מכל מה שקיבלו עד כה כוחות היבשה בחזית המצרית. המטוסים באים בגלים ופועלים בלם בסמוך לפורצים. הטנקים, שפעלו כאן יום קודם לכן, טיהרו מסיבב את סוללות הטילים, וכך הקלו על חיל האוויר. מערך הטילים בחזית המצרית בנוי פסיפס של סוללות המגינות ומחפות כל אחת על שכנה תיה... עתה, עם פריצת הטנקים למערב ה"תעלה, נשבר פסיפס סוללות הטילים. המטוסים יכולים לבחור זוויות גישה נוחות ובטוחות יותר לתקיפת הסוללות שנותרו בחזית. השטח עודו שורץ סוללות טילים, שעמדות הבטון שלהן דומות לעליה-הכותרת של פרח. כוחותיו של אדן פורצים תחילה מערבה ואחר מתחילים לפרוס את מניפתם לדרום. אחת ההוראות לשריון היא לרוץ מ'שושנת' טילים אחת לחברתה"¹⁹. מעיון באירועי הצליחה החל מה-15 באוקטובר 1973 בולטות שתי עובדות יסודיות: טיהור בסיסי הטילים תוכנן עוד בערב הצליחה, והוא בוצע מייד למחרת הצליחה בקלות שהד"הימה אפילו את המבצעים. בקבוצת פקודות שהתקיימה ב-15 באוקטובר בפיקוד דרום תוכננה הצליחה על-ידי כוח צנחנים שילווח בגדוד שריון בפיקודו של המח"ט חיים. תפי קידו של גדוד זה היה לפגוע במיוחד בסוללות הטילים נ"מ²⁰. ברן תוכנן לצלוח בבוקר שלמחרת הקמת ראש-הגשר ומשימתו הייתה לשטוף כלפי דרום, באגפו המזרחי של שרון,

בסיס סוללת טילים שנפגע על ידי כוח פושט משריון

משום כך, קשה לו למטוס להתמודד באופן ישיר בטיל הנ"מ ויש צורך באמצעי אחר — תקיפות שריון. באופן כללי אנחנו מדברים כאן על מערכות של "נשק" ו"נשק נגדי". בנשק הנגדי מושקעת מחשבה רבה כדי לנצל את נקודות התורפה של הנשק המקורי. משום כך אין הנשק המקורי יכול להתמודד עם הנשק הנגדי, והוא צריך להעזר ב"כוח עזר" שהוא למעשה נשק שתוכנן כנגד נקודות התורפה של נשק נגדי. כך למשל צריך חייל החי"ר ("נשק מקורי") להעזר בטנק ("נשק עזר"), טנק לפתור את בעיית המקלע ("נשק נגדי"). הנדק ("נשק מקורי") צריך להעזר מ צידו בחיילי חי"ר ובכוחות הנדסה ("נשק עזר") כדי להילחם כנגד טילים נ"ט ומוקשים ("נשק נגדי"). באותה הצורה צריך הכוח האווירי ("נשק מקורי") להיעזר בשריון ובחי"ר ממזכ ("נשק עזר") כדי לפתור את בעיית הטילים נ"מ ("נשק נגדי"). זהו הבסיס התיאורטי

הטמון ברעיון הקרב המשולב. לדעתנו, הקלות בה בוצעה השמדת בסיסי הטילים בחזית התעלה על-ידי "כוח חיים" במלחמת יום הכיפורים, אינה מקרית. בסיס טילים נ"מ הוא מערכת מתוחכמת שנבנתה למען משימה אחת ויחידה — להפיל מטוסי. כוחה כנגד תקיפות שריון הוא אפסי. סוללת הטילים פגיעה במיוחד לנשק שריון משום שהרכיבים העיקריים — מכ"מ בקרת אש ומשגרי טילים — הם רכיבים גדולים ש-אינם יכולים להיות משרוינים מעצם טבעם והם פגיעים אפילו לרסיסים קלים. פגיעות זו אפשר להקטין במידת מה ע"י התחפרות וביצור (כפי שנעשה באופן חלקי במלחמת יום הכיפורים), משום שאז ניתן להגן גם על לב המערכת — מחשב הירי וצוות הפיקוד, מפני פגיעות ישירות של תותחי טנקים. עם זאת, יש לזכור שסוללת טילים תשאר תמיד חשופה ופגיעה לאש שטוחת מסלול, בגלל עצם תפקידה. הפגיעות הזאת מחייבת הר-חקה של סוללות הטילים מקו האש המידי, והצבתן מספר קילומטרים מאחורי קו המגע. איזור זה הוא "נקי" יחסית מכוחות מגינים, וכוח שריון תוקף שייגע אליו (אם על ידי הבקעה מוצלחת כמו שבוצע. הדבר בחזית ה-תעלה, או ע"י איגוף מהעורף למשל) יוכל להסתובב שם כמעט באין מפריע. יש כאן ביטוי מעניין לכלל שנוסח ע"י המצביא הסיני סו-טסו לפני כ-2500 שנה: "צעד במהרה למקומות שאינם צפויים שם. צבא יכול לעמוד מרחקים גדולים ולא תמצאנו רעה, אם הוא צועד בחבל ארץ שאין האויב שם. מובטח לך שתצליח בהתקפותיך, אם תתקיף מקומות שאינם מוגנים".²⁷

בבואנו להמליץ על דרך פעולה בעתיד, עלינו לשאול את עצמנו אם מצב הדברים שהיה במלחמה שעברה, ישאר דומה למה שיקרה במלחמה הבאה. לדעתנו, התשובה היא ב-אופן כללי, חיובית. כדי למנוע השמדת בסיסי טילים ע"י כוחות שריון ורגלים, יצטרך ה-אויב להגן על סוללות הטילים בכוחות נ"ט ולמגן את הרכיבים העיקריים. שני הדברים הם קשים ביותר לביצוע. הגנה רצינית על סר-ללות הטילים מחייבת השקעות גדולות בחפ-י

ראליים להתגבר על החסימות ולחדש את ההתקדמות; ברן נצטווה לשגר חוליות פשיטה להשמיד את סוללות הטילים נ"מ שבסביבה. הוא הורה לנת'קה ולגבי להפריש למשימה זו גדוד אחד מכל חטיבה. הגדוד של נת'קה נע כדי 20 קילומטרים מערבה, השמיד שתי סוללות-טילים וחזר לחטיבה עם טיפות הדלק האחרונות. הכוח של גבי חמק מראש-הגשר ונע כדי 10 קילומטרים לדרום, נכנס בקרב עם טנקי-אויב והשמיד סוללת טילי "סאם". הפשיטות על סוללות הטילים החלו נושאות פרי. כאשר חידש ברן את ההתקפה בבוקר ה-19 באוקטובר כבר היה ברשותו סיוע מלא של חיל האוויר.²⁴

נקודת המפנה בהשתתפות חיל האוויר בקרב היבשה, באה אם כן, כתוצאה מהשמדת סוללות הטילים ע"י כוחות השריון. השמדה זו בוצעה בקלות יחסית וכמעט ללא אב-י דות ואיפשרה לחיל האוויר למוטט את שא-רית המערך ולהשתתף באופן מאסיבי בלוח-מת היבשה, השתתפות שהשפעתה על מהל-כי הארמיה ה-3 תוארה למעלה בפרוטרוט. בהקשר זה, מעניינת הערתו של אל"מ א. במאמרו שפורסם ב"מערכות" אשתד: "בהע-רת אגב ייאמר כי הקצאת כוחות של ארטי-לריה ושריון בשילוב עם חיל האוויר לשם השמדת מערך ההגנה האווירית, יכולה להביא תועלת שתורגש בשדה הקרב מהר יותר, מאשר אם אלה יוקצו להשמדת שריון או ארטילריה. בקרב המשולב יש לחלק מטרות בין חיל הא-וויר וכוחות הקרקע בהתאם לעלות/יעילות "השמדתן".²⁵

הקרב המשולב

הפתרון לבעיית הטילים נ"מ טמון, לדעתנו, בהפעלה נכונה של כל הכוחות, הן הכוח הקרקעי והן הכוח האווירי, בקרב משולב. רבות נכתב ונאמר בנושא זה, בדרך כלל בהק-שר הקרקעי. הדוגמה המקובלת המתבססת אף היא על לקחי מלחמת יום הכיפורים היא זו של הטנק-טיל הנ"ט-חייל החי"ר. הוכח במלחמה, שפריצת שריון ללא כוחות חי"ר המתלווים אליו, יכולה להעצר כמעט כליל על-ידי כוחות קטנים ומיומנים של חיילים נושאי טילים נ"ט מונחים. הפתרון המומלץ בדרך כלל בספרות המקצועית הוא שימוש בחי"ר ממזכ שיתקדם יחד עם השר-יון "יוטפל" במגנני הנ"ט. הדוגמה הזו, של קרב משולב בכוחות יבשה שונים, דומה מאוד לבעיה שלנו. טיל נ"ט מונחה נבנה בכוונה תחילה לשמש נשק נגד הטנק, משום כך קשה לו לטנק להתמודד איתו ויש צורך באמצעי אחר — חי"ר.²⁶ כך, באותה מידה, נבנה טיל הנ"מ כנשק מתוחכם המנצל את נקודות התורפה של המטוס ומיועד להפילו.

להשמיד סוללות טילים נ"מ שבסביבה ובכך לסייע לחיל האוויר להשיג עליונות אווירית מעל שדה הקרב.²¹ ואכן, תכנית זו הוגשמה בהצלחה מלאה. בשעה 0800 בבוקר ה-16 באוקטובר חלשו הצנחנים על ראש גשר אשר, כמתוכנן, השתער מחופו הצפוני של האגם המר הגדול ועוד כ-4 ק"מ צפונה. לאחר ש-השאיר 7 טנקים כסיוע לצנחנים בראש הגשר, יצא אל"מ חיים בראש טור של 21 טנקים מערבה לתעלה לחפש ולהשמיד סוללות טי-לים נ"מ.²² סיפור הפשיטה המוצלחת של כוח חיים מובא במלואו בספרו של אלוף (מיל) חיים הרצוג: "לאחר שכוח אשר מנה 20 טנקים ושבעה נגמ"שים, חצה את התעלה בליל ה-15, הוא יצא להשמיד סוללות טילים נ"מ על ציר "טסט", הכביש המקביל לחוף האגם המר. משם פנה אל ציר "סקרנות", הוא הכביש לקהיר. כאשר הגיע הכוח לצומת הסתער על מוצב מצרי המצוין במפה בשם "צח" והשמיד שלושה טנקים ומספר כלי רכב "רכים". מכאן המשיך הכוח מערבה, חלף על פני מערך הביצורים בשם "מקצרה" ותקף את עמדת הטילים הסמוכה לו, אשר נמצאה ריקה מטיילים. קילומטר אחד מעבר-מזה של הצומת, על ציר "ודאות" המוליך לאברסואר, נתקל הכוח במספר רב של כלי רכב מצריים ופתח בהשמדתם. מכאן המשיך כוח חיים לנוע מערבה, והשמיד שתי סוללות טילים נ"מ באש תותחי הטנקים, מטווח של 1500 מטר. בשעה 2, כאשר הכוח כבר התרחק כדי 20 קילומטרים מן התעלה, נתקבלה בקשר הפקודה לסגת ולהתייצב על הגשר שמעל תעלת-הים-המתוקים. אותו לילה תפסו ה-טנקים של חיים עמדות-הגנה על ראש-הגשר. בפשיטה זו של ה-16 באוקטובר נתפסו המצ-רים מופתעים כליל. הכוח של חיים נע לרצונו, באין מפריע וחיים דיווח שהכביש לקהיר פתוח. אותו יום הוא השמיד ארבע סוללות טילים נ"מ, שנים-עשר טנקים ועשרים נגמ"-שים — אבידותיו הסתכמו בפצוע אחד. בבוקר ה-17 באוק' חצה את התעלה עוד גדוד מח-טיבת חיים ואילו האויב ביצע התקפת-נגד ראשונה על ראש-הגשר.²³ בסיפור השמדת הטילים ע"י כוח חיים בולטת הקלות בה נע כוח טנקים כזה בין סוללות הטילים נ"מ והש-מידן באין מפריע. כפי שנראה בהמשך זהו מצב האופייני לסוללות טילים הנמצאות תמיד כמה ק"מ מאחורי קו המגע הישרי.

גם כוחותיו של ברן, שפתח בהתקדמות דרומה בבוקר ה-18 באוקטובר, פעלו בשיתוף פעולה הדוק עם חיל-האוויר — השמידו בסיסי טילים מחד גיסא ונהנו מסיוע אווירי מאסיבי, כמתואר למעלה, מאידך גיסא. ממ-שיך ומספר אלוף (מיל) חיים הרצוג: "בצהריהיום עדיין לא הצליחו הכוחות היש-

על הפיזיולוגיה של ארגונים הירארכיים בירוקרטיים ודרך רפואתם

מאמרו של אל"מ (מיל) "חסדי" הקצונה בצבא בן מיתוס למציאות" (מערכות 265) מזכיר את הסיפור על אותו רופא, אשר לכל מחלה היתה לו אבחנה אחת — "יש לך חוס", ותרופה אחת — "אספירין וחוקן". בעל ה"מאמר מציג אוסף של תופעות הקיימות בצבא במידה זו או אחרת, ומתוך הסתכלות תמימה הוא סבור כי אוסף מקרי זה של סימפטומים הוא המחלה. לאורך כל ה"מאמר מבצעת תלונתו על העדר רצון טוב ומוטיבציות אידיאליסטיות בקרב המערכת הצבאית; אך מהי התרופה שהוא מציע בסופו של דבר? הטבות מסוימות בתנאי השירות — "אספירין", ושיטת קידום בדרגות על-ידי תהליך מנגנוני בירוקרטי לא-אישי — "חוקן".

אם אכן צודק בעל המאמר — מדוע זה מוצא אים אנו אותו תהליך יסודי של "פיחות זוחל" במוסדות אחרים, כגון משרדי ממשלה ואפילו אוניברסיטאות, אם כי הסימפטומים הם שונים; וא שמה אין בעל המאמר מבחין בכך? יתר על כן, במשרדי הממשלה, למשל, שיטת הקידום בדרגות, באמצעות מכרזים וועדות, היא בדיקת השיטה המוצעת על-ידי המחבר. מדוע זה התוצאות בפועל של השיטה הן אפילו פחות משבועות רצון מן התוצאות בצבא?

המילים "ארגון" ו"אורגניזם" גזורות משורש משותף. כמו כל אורגניזם חי, אשר בתוקף חוקי טבע פיזיולוגיים עובר משלב הילדות דרך הבגרות אל הזקנה — גם ארגונים אנושיים עוברים שלבים כאלה בתוקף חוקייהם פתחות פנימיים. על מנת להבין את התהליך הזה, צריך לנסות לנתח את הכוחות והגורמים המניעים אותו, והטבועים בעצם מבנהו. כל הארגונים האנושיים בריהקיימא מצטיינים בתכונה משותפת בולטת, והיא המבנה ההירארכי. בעבר נערכו סיונות רבים עקב מניעים אידיאליסטיים להקים ארגונים לא הירארכיים, אולם הם התפוררו ונעלמו, אלא אם כן הצליחו בעוד מועד לעבור למבנה הירארכי.

מקורו מהותי בפני עצמו, בשל השפעתה על הנפש. כאשר היא מצליחה ביותר, יהיו תוצאותיה מהומה ואובדן האומץ בשורותיו של האויב.³⁰

סיכום

אין זה נכון שמלחמת יום הכיפורים הוכיחה כי העתיד נתון לטילים. הדעה המקובלת לפיה "ניטרלו" הטילים נ"מ את חיל האוויר ומנעו ממנו להשתתף בצורה משמעותית בקרב היבשה אינה נכונה. טילים נ"מ הם נשק שתוכנן במיוחד כנגד המטוס. משום כך לא הצליח המטוס לפגוע בהם בכוחות עצמו בלבד. לעומת זאת, במקרה מות בהם הופעל נשק אחר כנגד סוללות הטילים, הושגה הצלחה מלאה.

זהו המצב שהיה במלחמת יום הכיפורים בחזית התעלה, אחרי הצליחה. אחת הפעולות הראשונות שהתבצעו בגדה המערבית, הייתה משלוח כוח שריון שהשמיד בסיסי טילים. השמדת סוללות הטילים, שמעצם טבען קשה לספק להן הגנה נ"מ רצינית (המחייבת מערך חפירות, תעלות ורמפות) עיכרה את המערך כולו ואיפשרה לחיל האוויר להשלים את המלאכה ו"לנקות" את הגדה המערבית מטיילים.

החופש האווירי שהושג איפשר השתתפות מכרעת של חיל האוויר בקרב היבשה הן באופן ישיר, והן באופן עקיף ע"י מניעת כוחות מצריים (כמו דיביזיית שריון 4 למשל) מניסיון לעצור את אוגדות השריון שאיגפו וכיתרו את ארמיה 3. השפעה זו באה לידי ביטוי מפורש ביומן מפקדת ארמיה 3.

הפעלה נכונה של שריון וחי"ר (בסיוע ארטי לריה) בהתאם לעקרונות הקרב המשולב, כי נגד סוללות טילים נ"מ, בגישה העוקפת, יכולה להביא הצלחות דומות גם במלחמות העתיד.

רות, בהקמת מגנני נ"ט (כולל תעלות, רמפות נגד טנקים וכדומה) ומגוון רכיבי הסוללה בתוך בונקרים שאינם חדירים לשריון וארטי לריה. הגנה כזו תרתק כוחות נ"ט שהם חיוניים למאמץ הלחימה בחזית. בכל אופן, יש להביא בחשבון, לפי הניסיון ההיסטורי המצטבר, שגם סוללות הטילים, כמו כלי הנשק שקדמו להן תאלצנה להגן על עצמן. כך או כך, מתקיים כאן, שוב, כלל אחר של סורסו: "אם יחזק את שמאלו, יחליש את ימינו; ואם יחזק את ימינו יחליש את שמאלו. אם ישלח תגבורת לכל מקום — יהיה חלש בכל מקום".²⁸

המסקנה הבלתי נמנעת היא שהשיטה המומצאת כנגד סוללות הטילים נ"מ היא תקיפה על ידי כוחות שריון מכיוון העורף. תקיפה כזו היא בעצם ביטוי להפעלת הגישה העוקפת במסגרת הקרב המשולב. זוהי גם השיטה שישומה וכאמור — בהצלחה מלאה, במלחמת יום הכיפורים. במקום לתקוף את סוללות הטילים באופן ישיר ע"י אותו הנשק נגדו תוכננו ונבנו הסוללות האלו — דהיינו ה"מטוס, יש לתקוף בכוחות שריון (בסיוע חי"ר וארטילריה) שיפעלו מכיוון העורף ויערערו את שיווי המשקל של שדה הקרב. מעניינת בהקשר זה הערתו של לידל-הארט בספרו המפורסם: "ברוב מסעיה המלחמה המכריעים הייתה הפרת שיווי-המשקל הפסיכולוגי והפיזי של היריב תנאי מוקדם וחיוני להכרעתו המוצלחת. שיבוש ממין זה הושג על-ידי גישה אסטרטגית עקיפה, מכוונת או מקרית".²⁹

ההפתעה הטקטית שהושגה במלחמת יום הכיפורים על-ידי פעולתו של "כוח חיים" (וכאמור, לדעתנו ניתן להשיגה שוב במצבים דומים בעתיד) הייתה לה השפעה מכרעת על המהלך הצבא והחיסר את כיבוש הגדה המערבית וכיתור ארמיה 3. כמאמר קלאוזביץ על ההפתעה: "יש לראותה גם

הערות:

1. ב. ה. לידל-הארט: "אסטרטגיה של גישה עקיפה", הוצאת "מערכות", 1956, ע' 344.
2. סורסו: "חכמת המלחמה", הוצאת "מערכות", מהדורה ד', ע' 20.
3. עזר ויצמן: "לך שמים לך ארץ", הוצאת ספרית מעריב 1975, ע' 329.
4. א. מ. ריקוק, אייר אינטרנשונל, מאי 1976.
5. עזר ויצמן, שם, ע' 329.
6. חיים הרצוג: "מלחמת יום הדין", הוצאת "עידנים", מהדורה ז', ע' 233.
7. חיים הרצוג, שם, ע' 241.
8. עזר ויצמן, שם, ע' 313. ההדגשה במקור.
9. מובא אצל אריה אבנרי: "שמים בוערים — חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים", הוצאת ספרים "מדים", ע' 105.
10. אל"מ א. "תקיפות אוויר-קרקע בשדה הקרב המודרני — מזווית ראייה אישית", "מערכות" 254, פברואר 1977.
11. מובא אצל אריה אבנרי, שם, ע' 202.
12. חיים הרצוג, שם, ע' 219.
13. קטע מן היומן מתפרסם אצל חיים הרצוג, שם, ע' 220. קטעים אחרים מתפרסמים כאן לראשונה.
14. יומן ארמיה 3, 22 אוק' שעה 0240.
15. שם, 22 אוק' שעה 1133.
16. שם, 22 אוק' שעה 1259.
17. מובא אצל אריה אבנרי, שם, ע' 286.

18. שם, ע' 202.
19. זאב שיף: "רעידת אדמה באוקטובר", בהוצאת זמורה-ביתן-מודן, 1974, ע' 200.
20. שם, ע' 181.
21. חיים הרצוג, שם, ע' 190.
22. שם, ע' 207.
23. שם, ע' 211.
24. שם, ע' 216.
25. אל"מ א. שם, ע' 17.
26. למעשה גם הטנק "נולד" כדי לפתור בעיה דומה — את בעיית המקלע שלא איפשר יותר התקדמות שוטפת של חיילי חי"ר — ראה למשל את הסקירה על פולר המופיעה בספרו של אל"מ (מיל) פרופ' יהודה ואלך: "תורות צבאיות — התפתחותן במאות ה-19 וה-20", הוצאת "מערכות", 1977, ע' 185—205.
27. סורסו, שם, ע' 38. ראה גם את המוטו בפתח המאמר.
28. שם, ע' 39.
29. ב. ה. לידל הארט, שם, ע' 14. ראה גם את הסקירה על תורתו בספרו של פרופ' י. ואלך, ע' 206—234.
30. קלאוזביץ: "על המלחמה", מתוך כךך א', ספר שלישי, פרק 2. ראה גם ספרו של רוג'ר אשלי לאונרד: "על המלחמה — מדריך קצר לקלאוזביץ", הוצאת "מערכות", 1977 פרק 4 סעיף 6.